

RUDAŠ JUTKA

A kultúra kereszteződő rétegei

ESTERHÁZY PÉTER SZLOVÉNIAI RECEPCIÓJÁRÓL

Tanulmányom, a magyar nyelvű olvasás- és hatástörténetből kilépve, Szlovéniában térképezi fel Esterházy Péter könyveinek megjelenését és jelenlétét. A hatás-befogadás mechanizmus alakulásakor fontos, hogy egy másik nyelvi-kulturális közösség irodalma a fordítások révén milyen formációkat tud párbeszédképessé tenni, tudniillik a kiadói stratégiák, a magyar irodalmi gondolkodás specifikussága, önmagába, nyelvbe zártsága, valamint kelet-európai, hazai referenciái mind-mind befolyásoló tényezői a fogadtatásnak.

Miként gyakorol(hat)ják hatásukat Esterházy Péter művei a szlovén recepcióban? Fontos megfigyelni, hogy Esterházy Péter művei miként illeszkednek (ha illeszkednek) e befogadó irodalom körébe, van-e hatásuk, keltenek-e vitát. Mindig rejtélyes az a viszony, amely az író/mű valamely idegen kulturális közegbe történő beiktatásával nyitja meg a műalkotáshoz való individuális hozzáférést, személyes kapcsolat útját. Nincs ez másként Esterházy Péter művei esetében sem, amikor egy gyökeresen eltérő kultúrtörténeti tradícióval rendelkező nyelvi közegbe érkeznek könyvei.

Egy rövid, de átfogó jellegű, harminc évet átölelő, különböző szempontokat érvényesítő áttekintést/összefoglalást adok a szerző és művei szlovéniai szerepléséről, a sajtóban felbukkanó anyagokról, továbbá a megjelent művek befogadásának, kritikai visszhangjának tanulságairól.

„Szlovénia az egyetlen olyan ország, ahol velem csak jó történet” – mondta Esterházy Péter 2014. február 26-án a ljubljana Cankar kulturális és kongresszusi központban rendezett nemzetközi Fabula fesztiválon, melynek ő volt a díszvendége. Esterházy ugyanis legelső nemzetközi irodalmi díját épp Szlovéniában kapta 1988-ban, ez volt a Vilenica Nemzetközi Irodalmi-díj, s azóta kiemelt figyelmet kap a szlovén sajtóban, nevével számos újságban, irodalmi folyóiratban találkozunk, műveinek nagy a kritikai visszhangja. Pedig mindezidáig „csak” négy könyve jelent meg szlovén fordításban: *A szív segédigéi*, a *Hrabal könyve*, az *Egy nő*, és nemrég az „elődök nemzedékrajza”, a *Harmonia caelestis*.

A '80-as évek második felétől hirtelen megszorodnak Esterházy Péter műveinek (rész)-fordításai, és ebben fontos szerepet játszottak/játszanak a '86-tól rendszeressé váló Vilenicai Nemzetközi Írótalálkozók. Ugyanis Vilenicában 1986 óta elismerő díjakat ad a „Szlovén Írószövetség az olyan kiemelkedő lírai, epikai, drámai alkotásokért, valamint esszékért, amelyek a közép-európai térségben születtek, és különös művészi erővel tükrözik a Balti-tenger és az Adria, a Bern és Belgrád között élő népek emberi és kulturális tapasztalatait.”¹ A Vilenica-díj – melyet a Szlovén Írószövetség önállóan ítél oda akkor is, amikor Szlovénia még Jugoszlávia

¹ Vilenica 86. szerk. Veno Taufer, Društvo slovenskih pisateljev in Zveza kulturnih organizacij Sežana, Ljubljana, 1986, 6.

tagközössége volt – kiosztását nemzetközi rendezvények kísérik, irodalmi estek, megadott témákból rendezett viták. Esterházy Péter volt az első magyar író, aki 1986-ban részt vett a találkozón, és az 1988-ban odaítélt díj kapcsán a Szlovén Írószövetség zsűrije hangsúlyozni kívánta Esterházy Péter írásának legbátrabb és legtanulságosabb újítását: a szeméremmel leplezett, de természetesen vállalt kapcsolódást a kulturális hagyományhoz, mindenekelőtt a kelet-közép-európai világ atmoszférájához, amellyel az új irodalmat visszavezette az eleven élet gyökereihez és forrásaihoz, hogy helyreállítsa élet és irodalom összetartozását. Ezáltal *A szív segédigéinek* a jelentősége túlmutat a magyar irodalom határain, s annak örökségét hordozva kelt visszhangot a kortárs európai irodalomban. *A szív segédigéi* című regényét – amely eddig csak részfordításban jelent meg szlovénul és németül a vilénicai többnyelvű gyűjteményes kötetben² – ekkor fordítják szlovénra. A regény igazi újdonsága és esztétikai értéke az örök élethelyzetet interpretáló módszer, egyfajta írói kettős látásnak a végsőkig tudatos kiaknázása – írja Rudi Šeligo elismerő kritikájában. Hogy a megértés produktív jellege nagymértékben mennyire a befogadó szubjektum ízlésétől, a társadalom esztétikai érzékétől/tapasztalatától, a kialakult normától, a létrejövő narratív keretektől függ, mi sem igazolja jobban, mint az, hogy Šeligo Esterházy művészetét az avantgárd és a neoavantgárd narratív keretek esztétikai reflexiójaként értelmezi. Ezt Esterházy új nyelvének, metanyelvének létrehozásában látja, mely szerinte úgy vall szemléletéről és személyességéről, mint egy személy azonosságáról a daktiloszkópos vizsgálat. Már az író első regénye kapcsán is elmondja, hogy a *Termelési regény* címével és neoavantgárd elbeszélés-technikájával az ötvenes évek sematikus regényirodalmát parodizálja. Hasonlóképp a *Bevezetés a szépirodalomba* című könyvében, amely öt kisregény egybedolgozása révén és az általa teremtett elbeszélői modor álarcában szól az akkori magyar életről, mindazzal az elbeszélői újdonsággal, amit az író a szövegteremtés, az írástechnika és a kifejezőmód terén létrehozott.

„Esterházy Péter matematikus végzettségű író, matematikus észjárását megőrizve, a nyelvet hologramként, a világ dolgait halmazként szemlélve, a neoavantgárd törekvésekre jellemző ironikus játékossággal igyekezett felülkerekedni a Lét tragikumán, s ehhez új elbeszélői technikát és modort teremtett. Az író a »miért írunk?« kérdéskörnél fontosabbnak tartja a »hogyan írunk« problémáját, az irodalmi mű esztétikai és etikai szuverenitását. [...] Esterházy nyelvi kísérletezésének és írói technikájának legérettebb megvalósulása kétségtelenül *A szív segédigéi* című önéletrajzi regény, melynek tragikus élménymagja az író édesanyjának a halála, az anya-fiú kapcsolat retrospektív anatómiája. [...] A regény igazi újdonsága és esztétikai értéke az örök élethelyzetet interpretáló módszer: egyfajta írói kettős látásnak a végsőkig tudatos kiaknázása, amely – Peter Handke szavaival – »emlékező- és fogalmazógéppé« tárgyiasítja az író, hogy írásában a tragikus, véres, banális és örök téma ellenére »éreződjék egyfajta könnyedség, amely arra emlékeztet, hogy a mű sohasem természetszerűen adott valami, hanem *igény és adomány*«.”³ A továbbiakban Šeligo a kortárs magyar próza kopernikusi fordulata kapcsán az egyik meghatározó egyéniségnek nevezi Esterházyt, kihangsúlyozva, hogy „a magyar avantgárd annyi gyökértelen kísérlete után Esterházy a fejlődés organikus

² A részletet szlovénra Jože Hradil fordította, németre pedig Hans-Henning Paetzke. VILENICA 88: mednarodna literarna nagrada szerk. Venó Taufer, Društvo slovenskih pisateljev, Ljubljana, 1988, 31–57.

³ Vilenica 88. Péter Esterházy in VILENICA 88. mednarodna literarna nagrada szerk. Venó Taufer, Društvo slovenskih pisateljev, Ljubljana, 1988, 26. o.

vonásban annak megvalósítójává vált. [...] Az Esterházy által megvalósított posztavantgárd írói kettős látásának a nyelv, a szerkezet, az írói szemlélet és a szöveg szövés módjának valamennyi szférájában hideg tudattal és érzelmgazdag áradással létrehozott optikáját se megérteni, se használni nem lehet a magyar és a világirodalmi kultúra beható ismerete nélkül.”⁴

1989-ben tehát egy szlovén nyelvű „magyar” regény került a kezünkbe: *A szív segédigéi*, amit majd 2014-ben újra kiadnak.⁵ Csakúgy, mint általában a magyar irodalom szlovén recepciójában, ennek a könyvnek az esetében is a fordítás, a magyar nyelv fordíthatósága jelenti az egyik sarkalatos kritikai-befogadási pontot. A magyar nyelv – a szlovéntól eltérően – nem ismeri a nyelvtani nemeket, a „kettes számot” (a duálist), tehát nemcsak szókincsében más, mint a szlovén, hanem szerkezetében is. Esterházy pedig e művében is virtuóz módon bánik a nemek különös táncával, kedvére él a – grammatikailag megengedett – lehetőséggel, hogy absztraktabban fejezze ki magát. Mivel ez a nyelvtani nemmel rendelkező szlovén nyelvben nem lehetséges, a fordítóé a felelősség, hogyan oldja meg a problémát. Ezért *A szív segédigéi* szlovén változata „laposabb” lett, ráadásul mivel a célnyelv más grammatikai eszközkészlettel rendelkezik, a szlovén változat túlmagyaráz, vagy a kelleténél többet bocsát előre (megkockáztatom, hogy nem is mindig szerencsésen, ami a fordító értelmezéséből adódik), miközben teljesen nyoma vész a magyar szöveg többértelműségének.

A magyar kultúra (szűkebben értve: az irodalom) sajátossága a mindenkori magyarországi politikatörténettől leválasztva nehezen értelmezhető. A szlovén sajtóban megjelent cikkek Esterházy művészete mellett szinte kivétel nélkül érintik a magyar közelmúlt és régimúlt történéseit, s e kontextus segítségével próbálják levezetni írói sajátságait. Így a *Naši razgledi*ben (1988. okt. 7.) Esterházy Péter elmondja, hogy pillanatnyilag olyan diktatúrából jön, amelyben az embernek újra lehetősége van kifejezni saját individualitását, tudniillik a szép hazugság a valósággal áll ellentétben. Egyesek szerint az író bemutatkozásánál a politikai megfontolások erősebben érvényesülnek, mint a kulturális szempontok. Ebben az értelemben sokkal fontosabb globális témákat találni: ilyen például az író életkörülménye, politikai szerepvállalása, illetve a politika nyelvének az irodalom nyelvére gyakorolt hatása. Az 1992-ben *Posztmodern barbarizmus, avagy a tulajdonságok nélküli Európa* című disputációban megszólaló Esterházy Péter beszédét pozitívan fogadták a szlovén kulturális térségben, a téma természetesen kiemelt helyet kapott a szlovén sajtóban, külön hangsúlyozva szellemességét és komolyságát. Az akkori jugoszláv háborúra reflektáló Vilenica-nyitóbeszédét Esterházy Ady-idézettel kezdi, majd Musilra való utalással fejezi be: „*Minden Egész eltörött*, írta Ady Endre a század elején. [...] Ott vagyunk, ahol Musil elengedte a szálát: a tulajdonságok nélküli ember keresi identitását.”⁶ Esszéjében kitér az identitás és az irodalom, valamint a politika kérdésköreire is: „Ki vagy?, hangzik a kérdés, és nekem erre kéne válaszolnom, ma-

⁴ Vilenica 88. Péter Esterházy in VILENICA 88. szerk. Venó Taufer, mednarodna literarna nagrada, Društvo slovenskih pisateljev, Ljubljana, 1988, 27. o. és

Marjeta Novak-Kajzer, *Ustvarjalno izživiljanje nekega Uvoda v leposlovje : zbrano delo vileniškega nagrajenca*. Delo. 30/ 284 (8. dec. 1988). Ljubljana. 7.

⁵ Péter Esterházy, „*Pomožni glagoli srca: uvod v leposlovje*”, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1989, ford. Jože Hradil és Péter Esterházy, „*Pomožni glagoli srca: uvod v leposlovje*”, Ljubljana, Beletrina, 2014, ford. Jože Hradil.

⁶ Vilenica 1992., 258. o.

gyar? Milyen száználmas volna ez, milyen száználmas, szűkös és szegény csak magyarnak vagy szlovénnek vagy szerbnek lenni! Vajon nem arra való volna az irodalom, hogy ezerféleségünkéről szóljon, olykor még teremtve is ezt az ezerféleséget? Ha ezt föladja az irodalom, akkor a legitimitását adja föl. Magyar vagyok. Szlovén vagyok. Szerb vagyok. Ezekhez a mondatokhoz nem kell irodalom. Ehhez elegendő egy bürokrata meg egy pecsét. Egy határőr. Egy hadsereg.”⁷

A *Nova revija* című irodalomkritikai folyóirat 1992. május/júniusi számában három fordítás jelent meg *Esterházy* címmel.⁸ Ezt megelőzően a *Nova revija* áprilisban Esterházy Péter *Örökségünk: a félelem* című művét jelentette meg a *Magyar Lettre Internationale* 4. számából *Strah – naša dediščina* címmel. Ugyanebben az évben ír Marjeta Novak-Kajzer recenziót *Szavak zuhatagai és szökökútjai mindarról, amit a (szerző) átél: útleírások paródiája*⁹ címmel a – feltételezem – németül olvasott *Hahn-Hahn grófnő pillantása* című könyvről (mivel hogy a magyar irodalom egyik, és talán a legerőteljesebb befogadója és továbbítója a német kultúra, meg ennek intézményrendszere). Novak-Kajzer az Esterházy-könyvet szépirodalmi-esszéisztikus-tudományos munkaként mutatja be, mondván, hogy az egész mű a szerző, illetve a hazai és a külföldi irodalom olvasott tudorának szellemes imaginációja. Érdekes módon a könyv – a sors és történelem sújtotta régió emelkedett retorikáját, a történelmi elnyomottság felhalmozott tapasztalatát reprezentálva, amellyel a térségi kulturális tapasztalat újraértelmezésére vállalkozik – egy másfajta távlatba helyezi a közép- és kelet-európai Duna-mítosz jelentéskörét. A *Hahn-Hahn grófnő pillantása* ebben az értelemben rendkívül összetett, több cselekményszálat egymásba szövő, tér- és időrétegeket egymásra vetítő alkotás, amely a befogadónak nagy kihívást jelent. Novak-Kajzer írásában a befogadás egyik nagyon fontos problémájára is rámutat, ugyanis, aki nem járatos ebben a „szellemi világban”, az nagyon nehezen tudja követni Esterházy „túlzsúfolt” könyvét. Marjeta Novak-Kajzer recenziója a *Hahn-Hahn grófnő pillantása*¹⁰ című könyvről ugyancsak az említett fontos problémára hívja fel a figyelmet, mikor azt állapítja meg, hogy aki nem ismeri, illetve egy kicsit sem járatos Budapest és Magyarország múltjában, az nehezen követi és élvezi a könyvet, amelyben allúziók tolonganak oldalról oldalra, s még kevésbé érti meg a sok név, adat, gondolat mögött az író rejtett utalásait. Ráadásul követnie kell Esterházy nyugtalan, zsúfolt stílusát, egyszer a fellegekbe, másszor a mélybe, sőt a mindenkor elérhető sejtelmes messzeségbe vezetően is. Ezeknek az allúzióknak a megfejtése, kiderítése, az ürügy átlátása, amely mögött elrejtőzik az értelem, a magyar referenciák, a nyelvjáték, szóviccek, különös asszociációk, a vpc-k (void pragmatic connectives), az intertextusok a befogadót nehéz feladat elé állítják. A szövegjáték szokatlan, kivételes igényei azonban fokozhatják az olvasásból származó gyönyört is, főleg, ha a szöveg elrejtő önön játékszabályait, és így megtalálásuk maga is a játék része.

⁷ Uo.

⁸ Marianna D. Birnbaum, *Vodnik po Esterházyju* (Pogovor s Petrom Esterházyjem, odlomki), *Hrabalova knjiga* (štiri poglavja), Éva Koczisky, *Penelopin pajčolan (iz Diptichona – Analiza del Pétra Esterházyja in Pétra Nádasa 1986–88.*

⁹ Marjeta Novak-Kajzer, „Besedni slapovi in vodometi vsega, kar (avtor) doživlja: parodija potopisov. Péter Esterházy: Pogled grofice Hahn-Hahn – po Donavi navzdol”, *Književni listi*, Ljubljana, 1992. január 16., 15. o.

¹⁰ Marjeta Novak Kajzer, „Parodija potopisov. Besedni slapovi in vodometi vsega, kar (avtor) doživlja”, *Književni listi*, Ljubljana, 1992. január 16., 15. o.

1993-ban teljes egészében megjelent a *Hrabal könyve* a Wieser Kiadónál. A kitűnő, finom íróniával fűszerezett olvasmány az érdeklődést keltő előszó ellenére sem talált nagyobb visszhangra a szlovén közönségnél. Pedig ez az (auto)biografikus elbeszélésre hangolt regény az első olyan könyv, amely nem kapcsolódik annyira szorosan a magyar nemzeti történelemhez, a hagyományhoz, nyelvileg is sokkal radikálisabb, „elbeszélőbb”, mint a többi Esterházy-könyv.

1999 fontos évszám a magyar irodalmi közéletben. A Frankfurti Könyvvásár eseményeiről gyorsan hírt kap a szlovén kulturális térségben élő olvasó is. Mivel Magyarország részvétele Frankfurtban alapvetően pozitívnak bizonyult, s ehhez nagymértékben hozzájárult Esterházy Péter nyitóbeszéde, feltűnően gyorsan, a *Nova revija* ez év decemberi számában szlovénul is olvashatjuk *Mindenről*¹¹ című – a könyvvásáron mondott – beszédét. A *Književni listi* 1999. szeptember 16-i száma interjút közöl a szerzővel *Kje so ženske (Pogovor s priljubljenim madžarskim pisateljem plemiškega rodu Pétrom Esterházyjem)*, vagyis *Hol vannak a nők (Beszélgetés a közkedvelt grófi származású magyar íróval, Esterházy Péterrel)* címmel. A beszélgetés a magyar irodalom helyzetéről (hangsúlyozottan a Weöres–Pilinszky–Ottlik–Mészöly–Mándy–Nemes Nagy–Szentkuthy–Szabó Magda–Nádas vonalról), a nőszerzők hiányáról, valamint az éppen aktuális politikai/rendszerváltási helyzetről szól.

2000-ben rövid ismertetés jelenik meg e sorok írójától a *Harmonia caelestis*ről (*HC*), valamint a 327. „számozott mondat” fordítását közli a *Književni listi*¹², 2002-ben két részfordítás és két recenzió lát napvilágot a *Javitott kiadás*(b/r)ól.¹³ Az első *Életemben először tehetetlenségből írok (Prvič v življenju pišem iz nebogljenosti)* címmel e sorok írójának fordításában¹⁴, amely a könyv¹⁵ *Első dosszié*jának 14–19. oldalából meríti anyagát, és amelyben a történeti/társadalmi/politikai/kulturális háttér kevésbé van jelen, ezért lapalji jegyzetek nélküli. Más a helyzet a második részben, amelynek szlovénra ültetője Mladen Pavičić¹⁶. Az említett könyv *Második dosszié*jának 196–200. oldalához szükséges volt a szlovén fordításban az eligazító jegyzet, tudniillik az Imbisz, az OFFI és a *Hitel* egymondatos magyarázata nélkül érthetetlen lenne a lefordított rész a szlovén olvasók számára. A jelentés, utalás itt valamilyen előzetesen adott vonatkozási rendszerhez van kötve, ezért sem látom a lapalji kiegészítés alkalmazásában a mű esztétikai értékének csökkenését, hanem ellenkezőleg: a jegyzeteken keresztül feltáruló idegen történelmi világ varázsa az, ami magával ragadó. És nem utolsósorban, ezekkel a történelmi tényekkel ellátott hézagokban mutatkozik meg a mű ironikus szemlélete. E hézagok felderítése sokkal elmélyültebb gondolkodásra utal, az olvasóra pedig

¹¹ Péter Esterházy, „O vsem. Govor ob letu madžarske knjige”, Ljubljana, Nova revija-Ampak, 1999, 11–15., ford. Orsolya Gállos.

¹² Jutka Rudaš, *Slovenija v Nebeški harmoniji Esterházyjevih : roman očetov in sinov*, Delo, 42/107. Ljubljana, 2000. 5. 11., 18.

¹³ Péter Esterházy, *Prvič v življenju pišem iz nebogljenosti : odlomek iz romana. (1)*, Delo. 44/131 (10. jun. 2002), Ljubljana. 9.

Péter Esterházy, *[Popravljen izdaja - Dodatek k Harmonii Caelestis] : odlomek iz romana. (2), Bolj od nas nihče ni mogel biti sovražnik ljudstva*, Delo. 44/143 (24. jun. 2002). Ljubljana. 11.

¹⁴ Péter Esterházy, „Prvič v življenju pišem iz nebogljenosti. Odlomek iz romana (1)”, *Književni listi*, Ljubljana, 2002. június 10., 9. o., szlovénre fordította Jutka Rudaš.

¹⁵ Esterházy Péter, *Javitott kiadás* Budapest, Magvető, 2002.

¹⁶ Péter Esterházy, „Bolj od nas nihče ni mogel biti sovražnik ljudstva. Odlomek iz romana (2)”, *Književni listi*, Ljubljana, 2002, 6. 24. 11. o., szlovénre fordította Mladen Pavičić.

az van nagy hatással, amit megért, amit felfoghat, ami lenyűgözi, ami foglalkoztatja és ösztönzi a képzeletét. Az ilyen pótlás nélkül elsikkadna a mű humora, észrevehetetlenek maradnának az allúziók, szójátékok. Enélkül eltűnik az egész műnek a szatírája, keserősége, lapos lesz, de legalábbis érthetetlen. Mivel az idegen/szlovén olvasó kulturális kódjai szolgálatják a könyvek megértésének paramétereit, e ráézés okán a szlovén nyelvű Esterházy-könyvek némelyike jegyzetapparátussal lett ellátva. A recenziókból¹⁷ megtudjuk, hogy mindkét regényt átjárja a megidézett hagyomány funkcióáthelyezése, a nyelvi-poétikai eljárások (újra)alakítása, valamint a szövegfragmentumok szoros szövegközi kapcsolódása. A *HC* anyaga a történelemben gazdag családtörténet, melyet családtörténeti dekonstruál a szerző, egyszerre felejtve el és élesztve újra, szedve ízekre és rakva össze, rekonstruálva egy mennyei harmóniát. Esterházy két művét a történelmi alakzatok és a biográfia elbeszélhetőségének a kérdésköre, ezek viszonyítási rendje működteti. A *HC*-ben, de a *Javított kiadásban* is a történeti narratíva több szálon alakul át a történelmi, családtörténeti gondolkodás, a historikus olvasás ironikus megközelítésévé. A fikción alapuló történet-/történelemszemlélettel pedig Esterházy olyan epikus teret konstruál, amelyben a referenciális logika „csak kicsit” köti, de inkább dinamizálja, gazdagítja a fikció mozgását. E sorok írója akkori kritikája befejezésében kifejezi reményét a *HC* szlovénra fordítását illetően, ami hamarosan realizálódik is.

A 2013-ban szlovénul megjelenő *Harmonia caelestis*¹⁸ például oly mértékben a kulturális hovatartozás meghatározta értelemfeltételeken nyugszik, amelyet csupán e kultúra megismerési lehetőségeitől függően lehet elsajátítani, amit fejleszteni, alakítani kell – olvashatjuk különböző szlovén irodalmi folyóiratokban, tanulmányokban, kritikákban.¹⁹ A könyvről szóló

¹⁷ Gabriela Babnik, *Péter Esterházy : nenehno kopičenje spominov v obliki stavkov*, Pogledi : umetnost, kultura, družba.. 5/4 (26. feb. 2014). Ljubljana. 15.

Mladen Pavičić: Péter Esterházy šokiral madžarsko javnost. Delo. 44/119 (27. maja 2002), Ljubljana. 8.

Mladen Pavičić, *Prilesti iz brezna, ki se mu pravi jaz*. Emzin : revija za kulturo = culture magazine. 15/1/2 (jun. 2005). Ljubljana. 28-31.

Mladen Pavičić, *Potomec gor, potomec dol, slab prerok in videc sem : Péter Esterházy, madžarski pisatelj*. Pogledi : umetnost, kultura, 5/3 (12. feb. 2014), Ljubljana. 18–19.

Jutka Rudaš, *Esterházy pri nas : iz recepcije sodobne madžarske književnosti*, Jezik in slovstvo. 49/1 (jan./feb. 2004). Ljubljana. 17-27.

Marija Švajncer, *Harmonia caelestis*, Apokalipsa : revija za preboj v živo kulturo. 179/180/181 (2014). 352-354.

¹⁸ Péter Esterházy, *Harmonia caelestis*. Beletrina. Ljubljana: Študentska založba, Ljubljana. 2013. Ford. Mladen Pavičić.

¹⁹ <http://4d.rtvsllo.si/arhiv/osmi-dan-prispevki/174263487>

<http://www.rtvsllo.si/kultura/knjige/peter-esterhazy-potomec-aristokratov-ki-je-namesto-denarja-podedoval-zgodbe/330860>

http://www.dnevnik.si/kultura/med-diktaturo-in-svobodo?fb_action_ids=10201254360753629&fb_action_types=og.likes&fb_source=aggregation&fb_aggregation_id=288381481237582

<http://www.pogledi.si/ljudje/nenehno-kopicenje-spominov-v-obliki-stavkov>

<http://www.pogledi.si/ljudje/potomec-gor-potomec-dol-slab-prerok-videc-sem>

<http://www.airbeletrina.si/clanek/fabula-2014-nenehno-kopicenje-spominov-v-obliki-stavkov>

<http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/festival-zgodb-fabula-tokrat-o-svobodni.html>

http://www.galamuscsoport.hu/tartalom/cikk/362003_esterhazy_peter_estjével_kezdetet_vette_a_fabula

írások legtöbbje a *HC*-ben a kompozíció dominanciáját, a hihetetlen fragmentáltságot emeli ki esztétikai értéként; a könyv első részét a barokk arisztokráciához tartozó kis pörgős zenezámokhoz hasonlítja, ám a második részt a lelassult dallamú epikához. Esterházy virtuóz módon bánik az alakzatok különös táncával, a legszigorúbban és legmerészebben kódolt *Harmonia caelestis* és a *Javított kiadást* is az effajta kreativitás és textualitás működteti. Esterházy írástechnikájánál sokféle diskurzus hatol be egy koherens narratív keretbe, ahol végül is ezekből a töredékekből kibomlik az egység, egy továbbszött, összefontan működő konstrukció, amelybe az intertextuális építőelemek szinte észrevétlenül illeszkednek. Érdekes módon az Esterházy-szövegmontázst – amely stilisztikai és narratív természetű –, egy olyan vágy uralja, hogy a beépülő szövegegységek a kialakult narrációba és diskurzusba integrálódva egységes esztétikai képet mutassanak. A *Harmoniát* mégis az intertextuális harmonizáció járja át, szerzője az eltérő horizontokból származó szövegek kombinációs lehetőségeit maximálisan kiaknázza, felkínálva az olvasónak egy köteg kombinatorikus virtualitást – olvashatjuk az értelmezésekben. „A Harmoniában a képzelet és a valóság keveredik, öszszemosódik, amely lenyűgöző eredményekre vezet; az író a világok összjátékát egyre összetettebb formával látja el. E két világ – a történelmi és a mesterséges – szemmel láthatóan öszszeszövődik a *HC*-ben. Számos referenciális valóság kapcsolódik az Esterházyak életéhez. Minél kifinomultabb módon kerül elő a társadalmi-történelmi világ az Esterházyak történetében, annál bonyolultabb lesz a két világot összekötő kapcsolatháló. A regényben számos társadalmi-történelmi világ ábrázolására szolgáló minta lelhető fel. Esterházy világa, mint művi világ, mindig egy empirikus, politikai, történelmi világra vonatkozik: ember, politika, történelem, a világ mennyei harmóniája romba dől. A kulturális jegyek nagyszámú jelenléte a szövegben egyszerre rejtőzködő és feltárulkozó jellegű.”²⁰

A már említett ljubljanoi Cankar kulturális központban rendezett Fabula 2014 – világirodalmi fesztivál díszvendége Esterházy Péter volt, aki az édesapák mozaikképeit elének táró nagy mű tíz éven át tartó alkotási folyamatáról – az elmét megragadó és érzelmeket kiváltó humorérzéssel – mondja, hogy „amikor elkezdtem írni a regényt, akkor tudtam futballozni, és barna volt a hajam, s amikor befejeztem, akkor már nem tudtam futballozni és festem őszre a hajamat”. A „számozott mondatokról” pedig a következőt: „Miért nem mesélünk szép történeteket, melyeknek íve van, amelyik egyik ívről hajlik a másikba? Azért nem, mert az életünknek nincsen meg ez az íve, az életünk lett fragmentált, magunknak sem tudjuk elmesélni az életünket. Jeleneteket tudunk elbeszélni, s időnként nem is tudjuk, ezek hogyan függenek össze. A *HC* azt csinálja, hogy az első részben ezeket a fragmentumokat mutatja meg nekünk, s ebben szerzi meg azt a jogot, hogy a második részben mégiscsak tradicionális módon elmesélje egy férfinak a történetét. Az volt az érzésem, ha nincs az egyik, akkor a másik is csak hazugság.” A Fabula-esten szó esett a *Javított kiadás* című műről is, melyben Esterházy Péter feltárja „az apa” ügynöki mivoltát. A majdnem háromszáz fős szlovén közönség érdeklődő figyelemmel hallgatja a kelet-európai történelem terhére szóló hosszabb Esterházy-választ: „Ott hirtelen láttam valamit, amit igaznak kellett hinnem, de amit az életemnek egyetlen egy pillanata sem erősített meg. A regényekben ezt szokták drámai pillanatnak nevezni.” Most már minden ironia, tréfa és humor nélkül meséli el, hogy a *JK* írása közben az

<http://www.metropol.hu/kultura/cikk/1152470>

²⁰ Jutka Rudaš, *Nebeška igra duha : Péter Esterházy: Harmonia caelestis*. In ESTERHÁZY, Péter, *Harmonia caelestis*, (Knjižna zbirka Beletrina). Ljubljana: Študentska založba, 2013, 822–841.

érzelemnek minden fajtáját átélte, a gyűlölettől a megvetésig, s majd szép lassan visszatért a szeretet felé. „Láttam egy férfit – mondja –, akit megtaposott a történelem, aki a történelem erejéhez képest gyöngének bizonyult.” S mivel a kelet-európai országokban ezer ilyen történet van, úgy véli, hogy az irodalomnak megvan az a lehetősége, hogy beszéljen erről a közösség nevében. Mivel a közösség a téma súlya miatt nem tud szólni. Hozzáfűzte, hogy a magyar társadalom még mindig nincs abban a helyzetben, hogy őszintén tudjon ezekről a dolgokról beszélni.

A 2000-es év elején egy irodalmi antológiával is gazdagodott a magyar irodalom repertóriumja Szlovéniában. A *Vzvalovano Blatno jezero*²¹ (*Hullámzó Balaton*) című antológia alapvető rendeltetése, hogy reprezentatív válogatás révén mutassa be a legújabb magyar alkotókat. Ugyancsak hosszabb ismertetések, kritikák születnek e magyar kisprózai antológiáról, kiemelve Esterházy Péter novelláját, aki a *Termelési-regény* óta radikális, poétikai és politikai szempontból kihívást jelentő, ugyanakkor észrevehetően szellemes műveiben az irodalmat intertextuális, játékos formává ötvözte – e kötetben Budapest jelképét motívumként jeleníti meg *Želite videti zlato Budimpešto?* című írásában.

2011-ben a KUD Apokalipsa Kiadónál jelenik meg az *Egy nő*;²² a Maribor 2012 Európa Kulturális Fővárosa címet viselő város *Érintőélet* című irodalmi portálja lett a reflexiók multimédiás tere, ahol az EKF-projekt eseményeitől, a régió történésein át egészen az európai kontextusokig terjedtek a témák, amelyek formálásában aktívan részt vett a magyar irodalom is. Egy éven keresztül 19 magyar szerző (többek között Esterházy Péter, Nádas Péter, Heller Ágnes, Darvasi László, Végel László, Keresztury Tibor, Garaczi László, Kukorelly Endre) irodalmi artikulációja, „társadalomvalóság” reflexiója jelent meg a www.maribor2012.eu portálon, eredeti nyelven, valamint szlovén és angol fordításban.

A recepció állomásainak tényszerűségéből megállapítható, hogy Esterházy Péter lefordított művei jelen vannak és különös szerepet játszanak, vitát keltenek a szlovén irodalom többrendszerűségében. Esterházy művei a szomszédos kultúra kapcsolatának dinamikus mechanizmusáról is képet adnak, ugyanis szövegeiben nagyon sok az olyan szimbolikus információforrás, amelyek a valóság modelljei, kulturális minták. Ezek a kulturális minták jelentéseket biztosítanak, viszonylag objektív fogalmakat igyekeznek alkotni a társadalmi valóságról. A kritikai visszhangokból azonban érzékelhető, hogy Esterházy Péter művészetét a saját idegenségében/másságában tudja a szlovén olvasója a maga számára hozzáférhetővé tenni, még akkor is, ha szövegvilágában olyan források bukkannak elő, amelyek a legmélyebb (magyar) történelmi beágyazódásra hívják fel a figyelmet. Csakhogy a szóban forgó művek megértése, amelyekben szemantikai tényezők, nyelvi és kulturális vonatkozások, ízlés, hagyomány, érzékelési szokások, a nem elmarasztalendő intellektuális döntések játszanak döntő szerepet, jóval összetettebb. A szlovén Esterházy-műveket az avantgárd poétikák, a poszmodern narráció, valamint a tágabb kontextus felől értelmező valóságshorizont, diszkurzív logika, referencialitás, areferencialitás, nyelv stb. felől olvassák. Az értelmezésekben megmutatkozik azon axióma igazsága is, mely szerint a gyakorlati beállítódások, a konkrét kulturális produktumok az adott kultúrának a másságot illető esztétikai stratégiájáról árulkodnak, tudniillik a társadalmi, történelmi és kulturális normák adják azt a repertoárt, amelyre az olvasó

²¹ *Vzvalovano Blatno jezero : antologija sodobne madžarske kratke proze*. Szerk: Mészáros Sándor. Beletrina. Ljubljana. 2003. Ford: Gaál Gabriella et. al.

²² Péter Esterházy, *Ženska*. KUD Apokalipsa. Ljubljana. 2011, ford. Gaál Gabriella.

az olvasáskor szükségszerűen támaszkodik. A kritikai reflexiókból kiderült, hogy a szlovén olvasónak sikerült ezeket a konvenciókat újrendezni, s a különféle tapasztalásmódoknak juttatott szereppel együtt tudta/tudja olvasni/értelmezni/érteni Esterházy műveit. Az értelmezői pozíciók széles spektruma azonban azt is mutatja, hogy Esterházy-szövegei kiemelkedő helyet foglalnak el mind a magyar, mind az európai próza alakulástörténetének horizontjában, reflexióra készítetik a szlovén olvasókat, a lefordított művek erősítik a kultúraközi érintkezések dinamikáját, a fordításirodalom pedig igen fontos tényezője a nyelvi/kulturális átszövődéseknek. S mivel a már többször említett, lefordított Esterházy-irodalom az adott kultúrát szintén jelentős mértékben hordozza, elvárnánk, hogy a céliródlalom közvetlen vagy közvetett kölcsönzéseinek a forrása legyen, ugyanis az irodalmi kölcsönhatás, interferencia a kultúraközi érintkezés egyik lényegi eleme. Ez a viszony – magyar–szlovén kontextusban – még várat magára.

Summa summarum: mindannyian hozzátartozunk egy irodalmi hagyományhoz, nyelvi és gondolkodási szokásokhoz, melyek egy adott nyelvben és közösségben alakulnak ki az egyén számára, de a másság elfogadásával saját képességeinket és adottságainkat, a műalkotás mássága iránti fogékonyságunkat érvényesíthetjük. A látásmód és gondolkodás pluralitása akkor bontakozik ki, ha nyitottak vagyunk a másik iránt is, csupán így érzékelhetjük az önmegértéshez szükséges különbséget. A lefordított művek és cikkek enyhítik az „irodalmi határok” átjárhatatlanságának problémáját, és segítik a kulturális átjárást. Bár szomszédos országok vagyunk, a nyelvi nehézségek, a mentalitásbeli különbségek szülte távolság minden kezdeményezés ellenére lassan számolódik fel.

